

การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานโดยใช้กิจกรรมบริการสังคมเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ในวิถีประชาธิปไตย*

Project-Based Learning using Service Learning Activities for Democratic Citizenship

ภาสุตา ภาคาผล (Pasuda Pakapol)**
มนังค์ อังควาณิช (Manang Angkavanich)***

บทคัดย่อ

พลเมืองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคม เป็นรากฐานของประเทศ หากสังคมใดหรือประเทศใดมีพลเมืองที่ดี พลเมืองที่มีคุณภาพย่อมเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า พลเมืองในวิถีประชาธิปไตยย่อมปฏิบัติตน เป็นสมาชิกที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง รู้จักสิทธิ เสรีภาพของตนเอง เคารพในสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่าง และเคารพในความเสมอภาคเท่าเทียมกัน เคารพในกฎกติกาของสังคม รวมทั้งตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหรือช่วยพัฒนา ขับเคลื่อน ชุมชน สังคมและประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า

การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยควรเริ่มตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนกระทั่งเรียนในระดับมหาวิทยาลัย และปลูกฝังในการดำเนินชีวิตประจำวันจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ โดยที่การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยนั้นมีหลากหลายวิธีการให้เลือกประยุกต์ใช้ ควรเลือกให้เหมาะกับบริบทของสถานศึกษา ควรคำนึงถึงศักยภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ และที่สำคัญคือการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยควรทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานโดยใช้กิจกรรมบริการสังคมเป็นอีกหนึ่งวิธีที่จะช่วยก่อให้เกิดผลผลิตทางการศึกษาของไทยเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เพื่อผลิตพลเมืองไทย พลโลก และการจะส่งเสริมความเป็นพลเมืองได้นั้น เป็นหน้าที่ของทุกคน ทุกฝ่ายที่จะช่วยส่งเสริมการจัดการศึกษาและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย

คำสำคัญ: พลเมืองในวิถีประชาธิปไตย, การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง,การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม

* บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ (This article aims to disseminate academic knowledge)

** อาจารย์ประจำ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

(Lecturer, Curriculum and Instruction Department , Faculty of Education, Ramkhamhaeng

University)

*** อาจารย์โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง

(Teacher at The Demonstration School of Ramkhamhaeng University)

Abstract

Citizen are an important element of society and the foundation of the country. If any society or country has good and quality citizen, they will be the great power of developing the country to be progress. The democratic citizen will be the members with responsibility for themselves to know their rights, respect for others' rights and freedom, respect for society's rules and equality, and accept of the differences among people. As well as, they will realize their role as a member of society to participate in solving problems or developing the community, social and country.

Civic Education supposed to begin from kindergarten until the university level and encourages in everyday life until adulthood. There are several ways to apply for Civic Education that should be selected to suit the context of the school and the students' potentiality. More important is Civic Education should do continuously; Project-Based Learning using Service Learning Activities will foster the outcomes of Thai Education that has the target to produce the Thai Citizen and Global Citizen. To promote citizenship, it is the duty of everyone and every department to promote the education and to be a good role model for children and youth.

Keywords: Democratic Citizen, Civic Education, Project-Based Learning using Service Learning Activities

บทนำ

สังคมทุกสังคมล้วนปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พัฒนาสังคมให้ก้าวไปอย่างต่อเนื่อง และปัจจัยสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้สังคมขับเคลื่อนไปได้อย่างที่คาดหวังก็คือ พลเมืองของประเทศ เช่นเดียวกับที่ประเทศไทยจะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าไปสู่ความเป็นสังคมไทยที่พึงปรารถนา เป็นสังคมที่มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนได้ ก็ด้วยกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไทยคือ พลเมืองไทย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ได้ระบุถึงหลักการสำคัญของแผนที่จะมุ่งพัฒนาไว้ คือ การยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ที่มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคอนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรม และคุณธรรม พัฒนาคอนทุกช่วงวัยเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล อนุรักษ์ฟื้นฟูใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม และกำหนดเป้าหมายพลเมืองไทยที่พึงปรารถนาไว้คือ คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นพลเมืองที่มีวินัย ตื่นรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต มีความรู้ มีทักษะและทัศนคติที่เป็นค่านิยมที่ดี มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ มีความเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณ มีจิตสาธารณะและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความเป็น

พลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลเมืองโลก (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12, 2560-2564:4-5)

พลเมืองในวิถีประชาธิปไตย

พลเมือง คือ ผู้มีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกับผู้อื่นไม่ปรารถนาไปครอบงำใครและไม่ต้องการให้ใครมาครอบงำ บงการหรืออุปถัมภ์ พลเมืองมิใช่ไพร่หรือราษฎร แต่พลเมืองจะเป็นผู้ที่สนใจการปกครองตนเอง หรือมีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง สนใจต่อส่วนรวมและเข้าใจว่าการเมืองเป็นการสร้างคุณธรรม คุณค่าเพื่อผู้อื่นและเสียสละเพื่อส่วนรวมด้วย(สถาบันพระปกเกล้า, 2552:6) ซึ่งความหมายของคำว่า พลเมืองที่กำหนดไว้นี้ สอดคล้องกับผลวิจัยของ พิริณฎา หลวงเทพ ภัทรา ดำรงไทย และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2556:723-724) ศึกษาเรื่อง การให้ความหมาย ที่มาของความหมายและการปฏิบัติตนในการเป็นพลเมืองดีของ นักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี ที่ชี้ให้เห็นว่าการเป็นพลเมืองดี คือ การปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม การเป็นพลเมืองดีต้องดีทั้งภายในตนเอง ครอบครัวยุค และสังคม การมีความรับผิดชอบต่อตนเอง การมีความรับผิดชอบต่อสังคม และการไปทำหน้าที่ในการใช้สิทธิเลือกตั้ง

สำหรับ UNESCO นั้นได้กล่าวถึงความเป็นพลเมืองในฐานะของพลเมืองโลกไว้ว่า พลเมืองโลกคือ การที่รับรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม โดยมุ่งเน้นในเรื่องของการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการพึ่งพาอาศัยกันทางวัฒนธรรม และความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างท้องถิ่น ประเทศชาติและโลก (UNESCO, 2558:14)

ในขณะที่ ความเป็นพลเมือง (citizenship) ในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การเป็นสมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพควบคู่กับความรับผิดชอบ และมีสิทธิ เสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ โดยมีความสามารถในการยอมรับความแตกต่างและเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน พร้อมทั้งมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ปัญหาในสังคมของตนเอง(ปริญา เทวานฤมิตรกุล, 2555:30) ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการให้คำจำกัดความของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้อธิบายความหมายของ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ไว้ว่า สมาชิกของสังคมที่พึ่งตนเองและรับผิดชอบต่อตนเองได้ ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบต่อ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วมขับเคลื่อนสังคม และแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ระดับอาเซียน และระดับประชาคมโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553-2561:14)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทิศทางของการให้คำจำกัดความของความเป็นพลเมืองและพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีจุดร่วมกันคือ พลเมืองในวิถีประชาธิปไตย คือ สมาชิกของสังคมที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง รู้จักสิทธิ เสรีภาพของตนเอง เคารพในกฎกติกาของสังคม เคารพในสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่าง และเคารพในความเสมอภาคเท่าเทียมกัน รวมทั้งตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหรือช่วยพัฒนา ขับเคลื่อน ชุมชน สังคมและประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า

คุณลักษณะของพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย

จากความหมายและคำจำกัดความของพลเมืองวิถีประชาธิปไตยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะที่สำคัญและจำเป็นของการเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย โดยที่นักวิชาการ นักการศึกษาได้กำหนดคุณลักษณะไว้ดังต่อไปนี้

Joel Westheimer (2558: 38-39) กล่าวถึงพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยไว้ว่า พลเมืองดี นั้นสามารถแบ่งออกได้ 3 ประเภท ได้แก่

1. พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเองโดยการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคมให้ดีขึ้น เป็นพลเมืองที่มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบและปฏิบัติตามกฎกติกาของการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

2. พลเมืองที่มีส่วนร่วม เป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคมให้ดีขึ้น เป็นพลเมืองที่มีความตื่นตัว และมีส่วนร่วมในฐานะของผู้นำในการวางระบบและโครงสร้างของสังคม

3. พลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม เป็นพลเมืองที่รู้ เข้าใจ สามารถสืบค้นข้อมูล และประเมินเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ โดยการเป็นพลเมืองที่ช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น เป็นพลเมืองที่ตั้งคำถามและพยายามเปลี่ยนแปลงระบบและโครงสร้างทางสังคมที่เกิดความอยุติธรรมขึ้น

ในส่วนของประเทศไทยนั้น สถาบันพระปกเกล้า (2552: 7) ได้ระบุไว้ว่า วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมพลเมือง ได้แก่ มีจิตใจสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย มีความเชื่อในศักดิ์ศรีของมนุษย์ และเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพกติกาประชาธิปไตย ยึดถือเสียงส่วนมาก แต่ไม่ละเลยเสียงส่วนน้อย มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง ติดตามข่าวสารบ้านเมือง มีความสำนึกในหน้าที่และเชื่อมั่นในตนเอง มองโลกในแง่ดี และไว้วางใจผู้อื่น รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ และต้องไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ

ในขณะที่ สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2553-2561: 14-15) ได้อธิบายเกี่ยวกับคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยสามารถสรุปคุณสมบัติได้ 6 ประการ ดังต่อไปนี้

1. พึ่งตนเองและรับผิดชอบต่อตนเองได้ ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์
2. เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น
3. เคารพความแตกต่าง ว่าผู้อื่นมีสิทธิที่จะมีความคิดเห็น ความรับผิดชอบที่แตกต่างจากเรา
4. เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นและเห็นคนเท่าเทียมกัน มองคนเป็นแนวระนาบ ไม่ใช่แนวตั้ง
5. เคารพกติกา เคารพกฎหมาย ใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลังและยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย
6. รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อ และร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

โดยที่ ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร (2554: 13) ได้อธิบายถึงลักษณะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่เป็นสากล เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 มีสาระสำคัญคือ พลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่เป็นสากลจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลกเช่นเป็นสมาชิกของสังคมโลก มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตนและต่อสังคม มีความสามารถที่จะเข้าใจยอมรับและอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติ ไม่ใช่ความรุนแรง มีความเต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัยการบริโภคเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม มีความสามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน มีความเต็มใจและมีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

นอกจากนี้ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554: 5) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไว้เช่นกันว่า พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยควรเป็นสมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพ พึ่งพาตนเองได้ ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคุมกับความรับผิดชอบ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบหรือร่วมกันขับเคลื่อนสังคม และแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน ระดับประเทศ อาเซียน และประชาคมโลก

จากคุณลักษณะของพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยตามที่นักวิชาการ นักการศึกษาได้ให้คำนิยามหรือบ่งบอกถึงคุณลักษณะของพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยนั้น สามารถสรุปคุณลักษณะของพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยได้ดังต่อไปนี้

1. มีความเคารพ เคารพในสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เคารพในกฎกติกาของสังคม เคารพในความแตกต่างและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน
2. มีความรับผิดชอบ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศให้เจริญขึ้น มีความพัฒนาก้าวหน้าไป
3. มีความสำนึกและตระหนักรู้ รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองที่พึงกระทำและตระหนักถึงการมีฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม
4. มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี และบรรทัดฐานของสังคม

แนวทางการสร้างพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย

เมื่อได้ทราบถึงความหมายและคุณลักษณะของพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยแล้วนั้น ย่อมเป็นผลดีที่ทำให้สามารถกำหนดแนวทางในการสร้างพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยได้ออกมาอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งกระบวนการหรือการกลไกสำคัญที่จะช่วยพัฒนาหรือช่วยสร้างพลเมืองวิถีในประชาธิปไตยได้คือ การศึกษา ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยนั้น หากสอนด้วยการบรรยายหรือการให้ผู้เรียนท่องจำเนื้อหาต่างๆ อาจจะได้ข้อมูลความรู้ทางทฤษฎีเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการจะสร้างพลเมืองให้เป็นพลเมืองที่แท้จริง

ได้ควรจะต้องมีการฝึกฝน มีการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสถานการณ์จริง ได้เรียนรู้ ได้พัฒนาทักษะ คุณลักษณะและสมรรถนะที่สำคัญให้เกิดขึ้นในตัวของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

โดยที่หลักสูตรของประเทศไทยนั้นก็ได้มุ่งเน้นและให้ความสำคัญในเรื่องของการสร้างพลเมืองในวิถี ประชาธิปไตยไว้ ซึ่งจะเห็นได้จาก

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมาย และ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่มุ่งสร้างความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ในขณะที่ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ แกนกลางกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมก็ได้มีการระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับเหตุผลและ ความสำคัญในการเรียนรายวิชาสังคมศึกษาที่เป็นไปเพื่อสร้างพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก

2. การร่างยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยที่กระทรวงศึกษาธิการได้ แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองขึ้น ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนไทยยุคใหม่ให้เป็น พลเมืองที่กระตือรือร้น มีความตระหนักในพลังของตนเองเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ สุข ซึ่งยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ คือ 1.การศึกษาเพื่อความเป็น พลเมืองสำหรับเด็กและเยาวชน 2. การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัว ชุมชน 3. การ สร้างพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคมโดยใช้สื่อมวลชน และ 4. การเชื่อมประสาน เครือข่ายภาครัฐและเอกชน

3. การจัดการเรียนการสอน มีการส่งเสริมนโยบายการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาความเป็น พลเมืองในทุกๆ รายวิชา นอกจากนี้ได้มีการกำหนดนโยบายด้านการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์และวิชา หน้าที่พลเมืองของคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มุ่งส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเป็นพลเมืองดีในระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีการกำหนดค่านิยมหลัก 12 ประการ เพื่อสร้างคนไทยที่ เข้มแข็งนำไปสู่การสร้างสรรค์และพัฒนาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้า

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน การร่างยุทธศาสตร์และแนวทางการจัดการเรียนรู้ ของประเทศไทยนั้น แสดงให้เห็นว่า การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย ให้เกิดขึ้นได้ เพราะการศึกษาสามารถสร้างเสริมลักษณะนิสัย คุณลักษณะของพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย ผ่าน ทางการจัดการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย

การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนได้นั้นต้อง อาศัยการจัดการเรียนการสอนที่ดี มีคุณภาพ เพื่อที่จะช่วยหล่อหลอมให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะของพลเมืองในวิถี ประชาธิปไตย ซึ่งนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาไว้อย่างหลากหลาย ดังต่อไปนี้

วิจารณ์ พานิช (2555: 1) กล่าวถึงการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไว้ว่า ความเป็นพลเมืองนั้นสอนไม่ได้ ผู้เรียนต้องเรียน และไม่ใช่เรียนโดยการฟังบรรยาย อ่าน หรือท่องตำรา ต้องเรียนโดยลงมือทำ หรือปฏิบัติการ เพื่อสร้างความเข้าใจขึ้นมาจากภายในตน เป็นการเรียนรู้ระดับทักษะ ฉันทะ และคุณค่าที่แสดงออกผ่านพฤติกรรม ไม่ใช่เรียนเพื่อให้จดจำข้อความรู้เอาไว้ตอบข้อสอบ

สำหรับ ทิพย์พาพร ตันติสุนทร (2554: 49-57) ได้นำเสนอเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองไว้ดังนี้ การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง คือ การเตรียมความพร้อมสำหรับการปกครองตนเองอย่างยั่งยืน โดยการปลูกฝังค่านิยมผ่านการฝึกฝน ปฏิบัติ กิจกรรมต่างๆ และผ่านกรอบการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หมายความว่า การมีส่วนร่วมของพลเมืองจะอยู่บนพื้นฐานของการได้รับข้อมูล ได้มีวิมรรู้พอที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเขาในสังคมอย่างมีวิจารณญาณโดยปลอดจากการครอบงำ มีความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ ใช้เหตุผล มีความอดทน อดกลั้น ไม่ใช่ความรู้สึกและอารมณ์ส่วนตัว ท่ามกลางความคิดที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องฝึกฝนจนเป็นทักษะ เป็นการสร้างชุมชนประชาธิปไตย (Democratic Community) ตั้งแต่เด็กเล็ก โดยมีสถาบันทางสังคมหลายระดับเข้ามาเกี่ยวข้อง ตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน และสถาบันการเมือง ดังนั้นการสร้างพฤติกรรมและความเชื่อร่วมกันจนเกิดความเห็นสาธารณะร่วมกันได้ทั้งสังคมกระทั่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ จำเป็นต้องสร้างระบบการเรียนรู้ของประชาชนในชาติด้วยการสร้างกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม (Socialization) ซึ่งการหล่อหลอมนี้จะนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลนั้น การสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยโดยการให้การศึกษาและพัฒนาทักษะทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ประชาชนภายใต้ระบอบการเมืองของสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญและมีความจำเป็น ฉะนั้นการสร้างพลเมืองในแนวทางประชาธิปไตยจึงพึงคำนึงถึง 2 เรื่องหลัก คือ การเมือง และการศึกษา ต้องไปพร้อมกันในการสร้างสังคม เพื่อให้เรื่องประชาธิปไตยจะได้เข้าใจตั้งแต่เด็ก เพื่อเป็นพื้นฐานสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Mutual Understanding)

นอกจากนี้ ทิพย์พาพร ตันติสุนทร (2554: 49-57) ยังได้เสนอแนวทางการสร้างพลเมืองใหม่ที่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างจริงจังในสังคมไทยควรพิจารณาหลักการสำคัญต่อไปนี้

1. Civic Education ต้องเริ่มตั้งแต่เด็กและดำเนินต่อไปไม่สิ้นสุดจนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษา และเข้าสู่วัยทำงาน
2. Civic Education ต้องส่งเสริมเสรีภาพและทักษะการคิดและการแสดงออกมากกว่าการรับฟัง และทำตามในแบบการศึกษาระบบเดิม ซึ่งเป็นการครอบงำในลักษณะเผด็จการแฝงในกระบวนการเรียนการสอน
3. Civic Education ต้องส่งเสริมสิทธิมนุษยชน คือ การเคารพคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่เสมอกัน เพราะทุกชีวิตมีคุณค่าจึงควรให้ความเคารพต่อความแตกต่างโดยไม่ทำร้ายกัน และมีความยุติธรรม
4. Civic Education ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Education) เพื่อฝึกทักษะประชาธิปไตยและแนวทางการมีส่วนร่วมทางการเมือง มากกว่าการเรียนรู้จากการรับรู้แต่ขาดประสบการณ์ และเพื่อไม่ให้เกิดการใช้อำนาจทางการเมืองถูกผูกขาดอยู่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะนักการเมือง นักธุรกิจการเมือง และข้าราชการ

5. Civic Education ต้องการสื่อที่มีพลัง มีอิสระในการเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการสร้างพลเมืองใหม่ของประเทศ

6. Civic Education ต้องได้รับการสนับสนุนจากทั้งระบบของสังคม จึงจะเปลี่ยนประชาชน (Subject) ให้เป็นพลเมือง (Citizen) ที่รับผิดชอบต่อประเทศได้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554: 4-15) การปรับกระบวนการทัศน์ทางการศึกษา มุ่งสู่คุณภาพของคน จะต้องกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในความหมายของความเป็นมนุษย์เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นปัจจัยชี้ขาดความเป็นชนชาติที่จะอยู่รอด มีปัจจัยคุณภาพการศึกษา 3 ปัจจัยหลัก คือ 1. บุคลากร 2. ประสิทธิภาพ 3. ความเป็นธรรม สำหรับการจัดการเรียนรู้และการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองมีจุดเน้น 8 ประการ ดังนี้ 1. เน้นกระบวนการกลุ่ม 2. ฝึกฝนทักษะพื้นฐานความเป็นพลเมือง การรับฟังผู้อื่น 3. เคารพผู้อื่นว่ามีความเท่าเทียมกับตนเอง 4. เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง 5. การคิดวิเคราะห์ เชื่อมโยงปัญหาและเชื่อมโยงตนเองกับปัญหา สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น 6. สามารถแยกแยะข้อเท็จจริงที่เป็นวัตถุวิสัย (Objective) กับความคิดเห็นที่เป็นอัตวิสัย (Subjective) 7. สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวม และ 8. รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคมผ่านการทำโครงการกิจกรรมต่างๆ

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555: 64-95) กล่าวถึงหลักการและวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้ผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในห้องเรียนไว้ดังนี้

หลักการพื้นฐานของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง มีหลักการต่อไปนี้

1. ผู้ที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองไม่ใช่ผู้สอนแต่คือผู้เรียนเอง โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็นวิทยากร กระบวนการในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนคิดได้และพัฒนาตนเอง

2. การเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นแนวระนาบมิใช่แนวตั้ง ที่อาจารย์มีอำนาจและเป็นผู้ผูกขาดความรู้ โดยผู้เรียนมีหน้าที่ต้องจดจำและทำตามที่อาจารย์บอก แต่การเรียนการสอนแนวระนาบ ผู้สอนจะเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียนและเรียนรู้จากผู้เรียนได้ด้วย

3. การพัฒนาตนเองให้มีความเป็นพลเมืองในข้อต่างๆ ไม่ได้เกิดจากการฟังบรรยาย หากต้องใช้กิจกรรมและการลงมือปฏิบัติ

4. การเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องติดตาม ประเมินผลการพัฒนาตนเอง โดยให้มีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสรุปบทเรียนการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้สอนอย่างสม่ำเสมอ

รูปแบบกิจกรรมเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง สามารถใช้กิจกรรมรูปแบบต่างๆ ในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติความเป็นพลเมืองอย่างครบถ้วนทุกด้าน โดยผู้สอนสามารถนำรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้กับทุกระดับชั้น ได้แก่

1. การทำโครงการแก้ปัญหา (Project-Based Learning) เพื่อฝึกความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การทำโครงการแก้ปัญหาในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย การทำโครงการแก้ปัญหของชุมชนรอบๆ โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย การทำโครงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมของเรา

2. การเรียนรู้การปกครองตนเองของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยด้วยการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ได้แก่ การไปเลือกตั้งสถานักเรียน สถานักศึกษา หรือองค์การนักศึกษ การไปเลือกตั้ง ส.ส. และการปกครองท้องถิ่น(สำหรับผู้เรียนที่มีสิทธิเลือกตั้งแล้ว)

ในขณะที่ สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (สภาการศึกษา, 2553-2561: 17-23) กระทรวงศึกษาธิการถือเป็นหน่วยงานหลักในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เพื่อสร้างเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ของประเทศไทยให้เป็นพลเมือง โดยจะต้องดำเนินการทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับอุดมศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบด้วยมาตรการดังต่อไปนี้

1. ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน: การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในสถานศึกษา สามารถจัดเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับชั้นและช่วงวัยของผู้เรียนได้ดังนี้

- ชั้นอนุบาล: ฝึกฝนการเคารพกติกาแบบง่ายๆ ที่ปฏิบัติอยู่แล้วในห้องเรียนอนุบาล เริ่มฝึกฝนให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อเพื่อนๆ ต่อห้องเรียนแบบง่ายๆ สนุกสนาน เพื่อสร้างต้นทุนการเป็นพลเมืองให้กับผู้เรียน โดยครูและผู้ปกครองต้องเป็นตัวแบบที่สะท้อนทัศนคติ วิธีคิด การแสดงออกทางพฤติกรรม และการพูดคุยเจรจาเป็นหลัก หรือไม่เน้นการอบรมสั่งสอน แต่เน้นเรื่องวิถีชีวิตและการถ่ายทอดทางจิตวิญญาณ

- ชั้นประถมศึกษา: ฝึกฝนต่อยอดจากระดับอนุบาล และช่วงนี้เป็นช่วงที่ก้าวสู่การฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นพลเมืองของโรงเรียนได้ดี โดยเฉพาะการฝึกให้ผู้เรียนมีความคิดเชื่อมโยงระหว่างตนเองกับสังคม รวมถึงการไม่สร้างภาระ สร้างปัญหาให้โรงเรียนและสังคม ขณะเดียวกันก็ให้เห็นมิติที่เป็นพลังด้วย

- ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น: ฝึกฝนให้เป็นพลเมืองของโรงเรียนในระดับสูงขึ้น เป็นรูปธรรมขึ้น เช่น คิดถึงส่วนรวม มีจิตสาธารณะ ด้วยการให้ทำโครงการ เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ซึ่งเป็นปฏิบัติการที่เริ่มต้นจากตนเอง สำหรับเนื้อหาและกระบวนการที่ต้องต่อยอดต่อไป คือ ฝึกฝนการเคารพกฎหมาย การใช้สิทธิเสรีภาพโดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

- ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย/ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.): ให้ทำโครงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งนอกจากจะทำในโรงเรียนแล้ว ให้ผู้เรียนได้ออกมาสัมผัสกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมด้วย เริ่มจากชุมชนที่อยู่รอบๆ โรงเรียน โดยให้มีการลงมือทำและเชื่อมโยงกับกิจกรรมจิตอาสาหรือบำเพ็ญประโยชน์ของโรงเรียน ให้ฝึกฝนการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย โดยเชื่อมโยงสถานักเรียน และการเลือกตั้งสถานักเรียนกับการเรียน และทำให้ประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตในโรงเรียน

- รูปแบบการเรียนการสอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้นการเรียนรู้แบบกลุ่ม (Group Learning) แบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Show and Share) โดยอาศัยฐานการเรียนรู้บนสถานการณ์จริง บริบทจริงในชุมชน ในย่านที่อยู่อาศัยของผู้เรียน ในท้องถิ่น เป็นต้น

2. ระดับอุดมศึกษา: การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย

- ส่งเสริมหรือกำหนดให้มีวิชาพลเมืองในหลักสูตร วิชาศึกษาทั่วไป เพื่อสร้างนิสิต นักศึกษาให้เป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา มีความรับผิดชอบต่อสังคม และเข้าใจเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยการลงมือปฏิบัติ เพื่อการเป็นพลเมืองในวิทยาลัย/มหาวิทยาลัย การเลือกตั้งและการปกครอง

ตนเองของนิสิต นักศึกษา ทั้งในรูปสถานักเรียน/องค์กรนิสิตนักศึกษา อันจะส่งผลให้เป็นพลเมืองของชุมชนและของประเทศต่อไป

- สถาบันอุดมศึกษาเปลี่ยนการเรียนการสอนให้เป็น Service Learning หรือการเรียนเพื่อนำไปบริการสังคม และการบริการสังคมเพื่อนำมาเรียน โดยการทำวิชาจริยธรรมวิชาชีพ หรือวิชาจริยธรรม ของแต่ละคณะให้เป็น Service Learning โดยการใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง ให้นักศึกษาลงชุมชนรอบๆ วิทยาลัย/มหาวิทยาลัย ให้ประมวลความรู้ตามสาขาวิชาที่ได้เรียนมา นำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุ เสนอวิธีแก้ไข และลงมือปฏิบัติ โดยเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ “หนึ่งจังหวัดหนึ่งมหาวิทยาลัย” เพื่อให้เกิดจริยธรรมในหารประกอบอาชีพ ความรับผิดชอบต่อสังคม และการเป็นพลเมืองโดยการลงมือปฏิบัติ

แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่นักวิชาการและนักศึกษาได้นำเสนอมานั้น มีหลากหลายวิธีให้เลือกประยุกต์ใช้ และควรเลือกให้เหมาะกับบริบทของสถานศึกษา และควรคำนึงถึงศักยภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยแต่ละแนวทางที่เสนอมานั้นมีทิศทางในการจัดการเรียนรู้ไปในทิศทางที่คล้ายคลึงกัน สามารถสรุปในรูปแบบตารางได้ดังตารางที่ 1 ตารางสรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย

นักวิชาการ/ นักการศึกษา	แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย						
	ปลูกฝังตั้งแต่เด็ก	ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	เคารพในสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและ กฎระเบียบ	ส่งเสริมการมีคุณธรรม จริยธรรม	ส่งเสริมการมีความ รับผิดชอบ	ส่งเสริมการคิด	ส่งเสริมการลงมือทำ/ การปฏิบัติ
น.พ.วิจารณ์ (2555:1)						✓	✓
ทิพย์พาร (2554:49-57)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
วิชัย (2554:4-15)		✓	✓	✓	✓	✓	✓
ปริญญา (2555:64-95)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
สภาการศึกษา (2553-2561:17-23)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

จากตารางสรุปแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าแนวทางการจัดการเรียนการสอนมีแนวทางที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ควรเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้ลงมือทำ/ลงมือปฏิบัติควบคู่ไปกับการส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์ คิดเชื่อมโยง พร้อมทั้งต้องเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีคุณธรรมจริยธรรม เข้าใจในระบอบการเมืองการปกครองในระบอบวิถีประชาธิปไตย เคารพในสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งเคารพในกฎระเบียบของสังคม โดยที่ควรเริ่มมีการปลูกฝังมาตั้งแต่วัยเด็ก

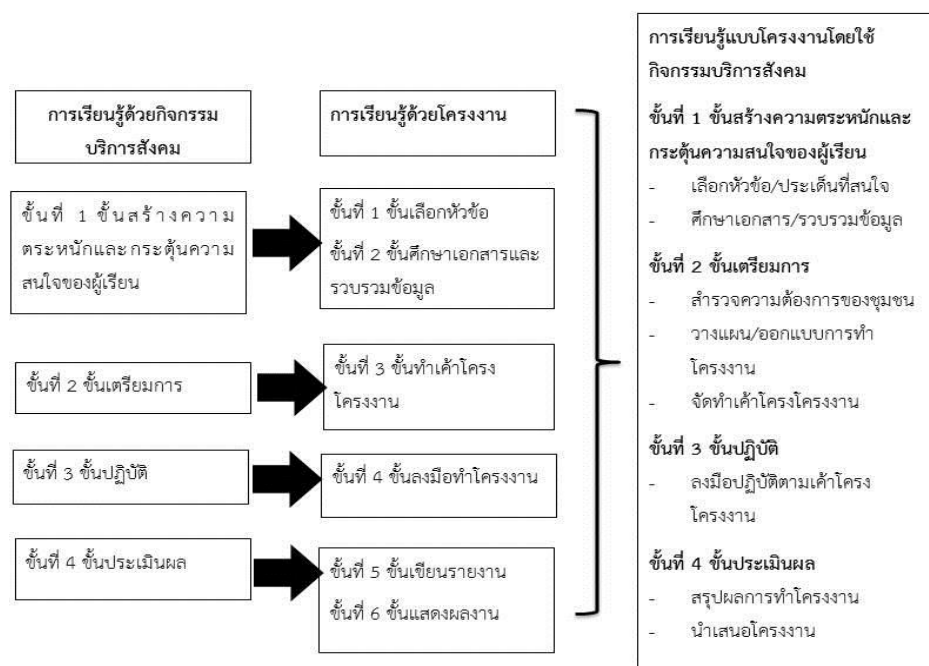
แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม

จากแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยนั้น มีการจัดการเรียนรู้หรือวิธีการสอนที่จะสามารถสนองต่อแนวทางการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย และเป็นไปตามแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่นักวิชาการและนักการศึกษาได้นำเสนอไว้ นั่นก็คือ การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานจะสามารถช่วยส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้แก่ผู้เรียนได้ เพราะการสอนแบบโครงงานเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าและลงมือปฏิบัติด้วยตนเองตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจ โดยอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือกระบวนการอื่นใดไปใช้ในการศึกษาหาคำตอบในเรื่องนั้นๆ โดยมีครูผู้สอนคอยกระตุ้น แนะนำ และให้คำปรึกษาค้นคว้า ดำเนินการวางแผนกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานและการนำเสนอผลงาน โดยทั่วไปการทำโครงงานสามารถทำได้ทุกระดับการศึกษา ซึ่งอาจทำเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของโครงงาน อาจเป็นโครงงานเล็กๆ ที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน หรือเป็นโครงงานใหญ่ที่มีความยากและซับซ้อนขึ้นก็ได้ (กรมวิชาการ, 2544: 1) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552: 84) ที่ได้กล่าวถึงวิธีการสอนแบบโครงงานว่า การสอนแบบโครงการหรือการสอนแบบโครงงาน เป็นการสอนที่ให้โอกาสผู้เรียนได้วางแผนโครงการและดำเนินการให้สำเร็จตามความมุ่งหมายของโครงการนั้น อาจเป็นโครงการที่จัดทำเป็นหมู่หรือคนเดียวก็ได้ ผู้เรียนจะมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการทำงานนั้นด้วยตนเอง ลักษณะการสอนคล้ายตามสภาพจริงของสังคม เป็นการทำงานที่เริ่มต้นด้วยปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหาโดยลงมือทดลองปฏิบัติจริง ฉะนั้นการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานจึงเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้มีโอกาสในการศึกษาค้นคว้า และลงมือปฏิบัติตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถของผู้เรียน ภายใต้การดูแล การให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และการให้ความช่วยเหลือจากครูหรือผู้เชี่ยวชาญ ขั้นตอนในการทำโครงงานนั้นต้องมีการวางแผนอย่างเป็นระบบ จากนั้นจึงลงมือปฏิบัติตามที่วางแผนไว้ จนได้ข้อสรุป คำตอบ หรือผลการศึกษา แล้วจึงทำการนำเสนอผลงาน

โดยวิธีการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานนี้มีความสอดคล้องและสนับสนุนได้เป็นอย่างดีกับการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมบริการสังคม ซึ่งการจัดการเรียนรู้จากบริการสังคม (Service Learning) เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่บูรณาการการเรียนรู้ทางวิชาการและการบริการสังคมเข้าด้วยกัน ทำให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์จริงในการบริการสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาพิพัฒนานิยม (Progressivism) หรือปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ของ John Dewey ที่เน้นการเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำ (Learning by doing) หรือได้รับประสบการณ์จริง (experience) และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Paulo Freire ว่าด้วยการสร้างจิตสำนึก (Conscientization) หรือความตระหนักต่อปัญหาต่างๆ ในสังคม รวมทั้งแนวคิดเรื่อง การเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ (Experiential Learning) ของ David Kolb (อ้างถึงใน จันทรเพ็ญ เชื้อพานิช, 2546: 81-83) นั่นคือ การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดด้วยตนเอง มีการนำปัญหาสังคมมาขบคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ สนทนาในปัญหาควบคู่ไปกับการลงมือปฏิบัติบริการสังคมจนเกิดความตระหนักต่อปัญหาต่างๆ ในสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ ซึ่ง ทิศนา ขัมมณี (2545: 132) ได้กล่าวไว้ในศาสตร์การสอนว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม (Service Learning) เป็นการดำเนินการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการให้

ผู้เรียนเข้าไปมีประสบการณ์ในการบริการสังคม ผู้เรียนมีการสำรวจความต้องการของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่เรียน และวางแผนการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ได้ลงมือปฏิบัติการบริการสังคมตามแผน และนำประสบการณ์ทั้งหลายที่ได้รับมาพิจารณาไตร่ตรอง จนกระทั่งเกิดความคิดรวบยอด หลักการหรือสมมติฐานต่างๆ ซึ่งสามารถนำไปทดลองหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆได้ โดยสอดคล้องกับความคิดของวอลีย์ อีตรางกูร ณ อยุธยา (2554: 114-115) ที่ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมว่า การเรียนรู้จากการบริการเป็นวิธีสอนหนึ่งที่บูรณาการการบริการแก่สังคม (Community Service) กับการเรียนรู้ด้านวิชาการในหลักสูตรการศึกษา (Academic Learning) โดยเน้นทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดอย่างไตร่ตรองและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าการเรียนรู้จากการบริการคือวิธีสอนที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติงานบริการในชุมชนซึ่งการบริการนั้นเกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชาในหลักสูตรและการเรียนรู้จากการบริการมีได้เกี่ยวกับโปรแกรมการฝึกงานหรือการฝึกปฏิบัติ (Practicum หรือ Internship) หรือการศึกษาที่เป็น Cooperative Education

จากข้างต้นแสดงให้เห็นได้ว่าการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานและการบริการสังคมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยสามารถแสดงถึงหลักการในการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานโดยใช้กิจกรรมบริการสังคมมีขั้นตอนหรือวิธีการจัดการเรียนรู้ ดังแผนภาพที่ 1 แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม

จากแผนภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ว่าการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานและการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมบริการสังคมมีความสอดคล้องกันในขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้ที่ผู้เรียนได้เรียนจากในหลักสูตรมาประยุกต์ใช้เพื่อบริการสังคม โดยได้ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมอย่างแท้จริง พร้อม

ทั้งยังเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงจากการทำโครงการ ซึ่งขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยใช้กิจกรรมการบริการสังคมมี 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างความตระหนักและกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เป็นขั้นที่ผู้สอนปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เรียน และเป็นขั้นที่ผู้สอนพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญและเกิดความสนใจใฝ่รู้ในเรื่องนั้นๆ ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเลือกประเด็น ปัญหา หัวข้อที่ตนเองสนใจได้ และเริ่มค้นคว้าเอกสาร รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ

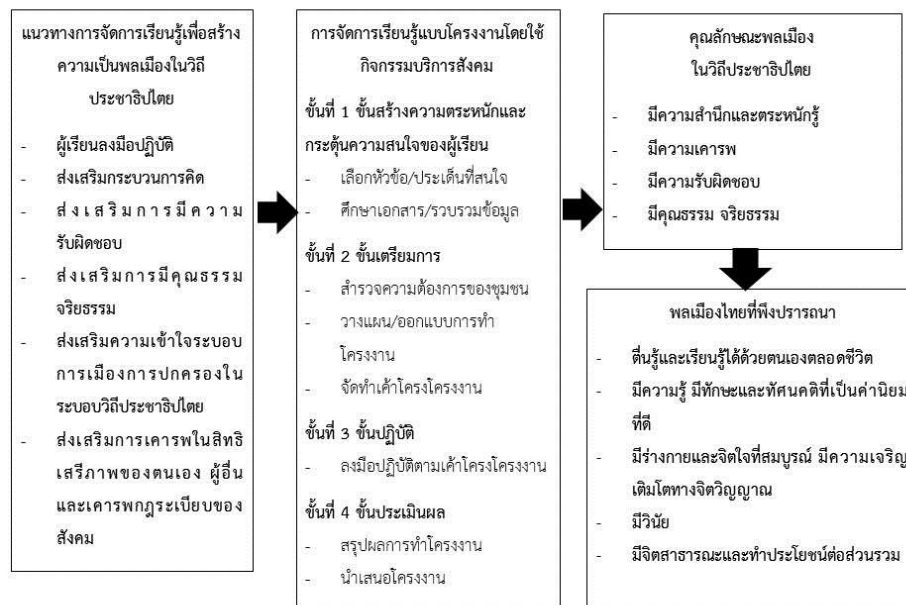
ขั้นที่ 2 ขั้นเตรียมการ ผู้เรียนสำรวจความต้องการของชุมชนและเลือกกิจกรรมที่ตนเองสามารถให้บริการแก่ชุมชนได้ โดยที่ผู้เรียนจะต้องวางแผนการลงมือปฏิบัติโครงการ เริ่มจัดทำเค้าโครงโครงการ

ขั้นที่ 3 ขั้นปฏิบัติ ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการบริการชุมชนตามที่ได้วางแผนไว้ในเค้าโครงโครงการ

ขั้นที่ 4 ขั้นประเมินผล ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงาน โดยที่ผู้เรียนจะต้องประเมินตนเองและให้เพื่อนประเมินผลการทำงานด้วย พร้อมทั้งสรุปผลการทำโครงการและนำเสนอผลของการลงมือปฏิบัติโครงการบริการสังคม

การจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม

จากขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคมนั้น แสดงให้เห็นได้ว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีนี้สามารถตอบสนองต่อแนวทางการจัดการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคมได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติโครงการบริการสังคม ซึ่งในกระบวนการลงมือปฏิบัติโครงการย่อมส่งเสริมเรื่องของทักษะในการเรียนรู้ไปพร้อมกับทักษะชีวิต เช่น ทักษะการคิด การสื่อสาร การแก้ปัญหา เป็นต้น พร้อมทั้งยังส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่องานที่ทำ ได้ทำงานร่วมกับผู้เรียนคนอื่นๆ รวมถึงชุมชน โดยในกระบวนการของการทำงานกลุ่มนี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของประชาธิปไตยมากขึ้น เช่น การใช้เหตุผล การยอมรับผลของการตัดสินใจของกลุ่ม การเคารพเสียงส่วนน้อย เป็นต้น และก่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานขึ้น เช่น การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การมุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จ การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง เป็นต้น และในทุกขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคมนี้อาจช่วยส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะของพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยขึ้นได้ทั้ง 4 คุณลักษณะได้แก่ มีความสำนึกและตระหนักรู้ มีความเคารพ มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งสอดคล้องและเป็นไปตามคุณลักษณะของคนไทยที่พึงปรารถนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ดังแผนภาพที่ 2 ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย แนวทางการจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม คุณลักษณะพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย และพลเมืองไทยที่พึงปรารถนา

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับครูผู้สอน

1. การจัดเตรียมแหล่งข้อมูล เอกสารประกอบการเรียนและแหล่งการเรียนรู้

1.1 แหล่งข้อมูล ใบความรู้ เอกสารประกอบการเรียนรู้ควรมีที่นอกเหนือจากหนังสือเรียน เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และเพื่อเป็นการแนะแนวทางการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมให้แก่ผู้เรียนเกี่ยวกับการทำโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม

1.2 เตรียมแหล่งการเรียนรู้ และประสานงานขอความร่วมมือกับหน่วยงานชุมชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนในการลงมือปฏิบัติโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม

2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2.1 นำเสนอประเด็นที่น่าสนใจ เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้เรียน มาใช้ในขั้นของการสร้างความตระหนักและกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน

2.2 เปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถาม แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่

2.3 ควรมีการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการออกไปเก็บข้อมูลภายนอกโรงเรียนและในชุมชนแก่ผู้เรียน เพื่อความปลอดภัยของผู้เรียนในการไปสำรวจปัญหาหรือความต้องการของชุมชน สังคม

2.4 ควรมีการเสริมแรงและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นก่อนการไปปฏิบัติงานบริการสังคม

2.5 คอยช่วยให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนโดยไม่ครอบงำความคิดและการทำงานของผู้เรียน ตลอดระยะเวลาของการทำโครงการบริการสังคม

2.6 พยายามกระตุ้นและหาประเด็นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์จากการลงมือปฏิบัติโครงการบริการสังคมของผู้เรียน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดในแต่ละขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3. การวัดและประเมิน ผู้สอนควรติดตามและมีการวัดประเมินผู้เรียนเป็นระยะๆ เริ่มตั้งแต่ก่อนเรียน/ก่อนลงมือทำโครงการ ระหว่างทำโครงการ และเมื่อสิ้นสุดโครงการ เพื่อดูพัฒนาการของผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ และพฤติกรรมของผู้เรียน

ข้อเสนอแนะการจัดสภาพแวดล้อมหรือปัจจัยสนับสนุน

การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ควรเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคม ในเรื่องของการประสานงาน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชนเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา ช่วยสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย

บทสรุป

การพัฒนา ผลักดันให้สังคมไทยเป็นไปตามเป้าหมายหรือเป็นสังคมที่พึงปรารถนา คือสังคมที่มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ตามที่ได้ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560-2564) ได้นั้น เหตุปัจจัยหลักคือคุณภาพของพลเมืองในประเทศ ซึ่งพลเมืองที่มีคุณภาพสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนกระทั่งเรียนในระดับมหาวิทยาลัย และปลูกฝังในการดำเนินชีวิตประจำวัน สาเหตุที่การจัดการศึกษาและการปลูกฝังความเป็นพลเมืองควรเริ่มตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลนั้น เนื่องจากในช่วงวัยเด็กเป็นช่วงวัยแห่งการเรียนรู้ ปลูกฝังและส่งเสริมจริยธรรม เพราะเด็กเป็นไม้อ่อนที่ดัดง่าย และการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของไทยนั้นควรทำอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้ผลผลิตทางการศึกษาที่ไทยตั้งเป้าไว้ย่อมไม่ไกลเกินเอื้อม สามารถผลิตพลเมืองไทย พลโลกได้ตามจุดมุ่งหมายที่กระทรวงศึกษาธิการระบุไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยใช้กิจกรรมบริการสังคมเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่จะช่วยส่งเสริมความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนได้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองนั้น ไม่ได้เป็นหน้าที่หรืออยู่ในขอบข่ายของรายวิชา สังคมศึกษาหรือวิชาพลเมืองศึกษาเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่และเป็นการร่วมมือกันของทุกๆ ฝ่ายในโรงเรียน (Joel Westheimer, 2558:3) และไม่ใช่เพียงแต่ผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการศึกษาเท่านั้นที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม พัฒนาความเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย แต่เป็นหน้าที่ของทุกๆ คน ทั้งผู้ปกครอง ชุมชน สังคม หน่วยงานต่างๆ ที่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชน ดังนั้นสังคมพลเมืองจึงจะเกิดขึ้นได้หากเราทุกคนร่วมมือ ร่วมใจปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2560 – 2564**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2552). **การพัฒนาเด็กให้มีจิตสำนึกมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กร สังคม และ ประเทศชาติ**. กรุงเทพฯ: วีพริ้นท์ (1991).
- ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2555). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.
- ปริญญ์ เทวนฤมิตรกุล. (2555). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง**. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊กส์พับลิเคชันส์.
- พริณฎา หลวงเทพ และคณะ. (2556). “การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และการปฏิบัติตน ในการเป็นพลเมืองดีของนักศึกษา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขต สารสนเทศเพชรบุรี”. *Veridian E-Journal Silpakorn University* 6, (3). (กันยายน – ธันวาคม 2556): 431-442.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). **นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง**. กรุงเทพฯ: อาร์ แอนด์ ปริ้นท์ จำกัด.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2552). **คู่มือพลเมืองยุคใหม่**. กรุงเทพฯ: เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์.
- _____. (2552). **โครงการ “สร้างสำนึกพลเมือง”**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2555). **แนวการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อความเป็นไทยและความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). **ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.2553 - 2561**. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

ภาษาต่างประเทศ

- Joel Westheimer. (2015). **What Kind of Citizen?**. New York: Teacher College Press.
- The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2015). **Global Citizenship Education Topics and Learning objectives**. Paris: n.p.